

POTENCJAŁ DZIECKA A JEGO SZANSE ŻYCIOWE

Ludzie różnią się między sobą potencjałem intelektualnym, będącym jednym z najważniejszych – o i ile nie najważniejszym – czynnikiem decydującym o ich powodzeniu życiowym.

Aby jednak można było myśleć o powodzeniu życiowym, człowiek musi przejść długą drogę, na początku której jest zależny od woli innych ludzi, dorosłych ludzi. Na drodze wielu dzieci pojawiają się osoby specjalistycznie przygotowane – m.in. nauczyciele przedszkoli – do wspierania rozwoju małego człowieka. To właśnie nauczyciele posiadają tak ważną wiedzę, dzięki której, każde dziecko powierzone ich opiece, mogą wspomagać w rozwoju w zależności od potrzeb i niepowtarzalności dziecka.

Między naukowcami i badaczami przez wiele lat istniał spór, czy inteligencja zasadniczo jest zdeterminowana przez geny czy środowisko. 40 lat temu można było spotkać skrajne poglądy między natywiistami i empirystami. Istnieli tacy, którzy wierzyli, że środowisko nie ma żadnego wpływu na spuściznę genetyczną. Każde zaś dziecko wychowywane w dobrych warunkach, mogłoby okazać się geniuszem. Na szczęście dzięki dokonaniom w nauce badaniom i postępom, obie strony zbliżyły się do siebie w poglądach.

Nie ma wątpliwości, że górne granice możliwości intelektualnych determinuje mózg. Nawet najlepsze geny tworzące najbardziej sprawny umysł, będą ograniczane fizycznymi cechami substancji chemicznych wpływających na jego funkcjonowanie. Obliczono, że nawet najświetniejsi myśliciele, naukowcy, wykładowcy uniwersytetów i filozofowie korzystają z mniej niż połowy całej zdolności umysłu, podczas gdy przeciętny człowiek wykorzystuje tylko ułamek dostępnych mu zdolności intelektualnych.

Czynnik genetyczny a funkcjonowanie jednostki

WIEK DZIECIĘCY

czynnik genetyczny	- 40%
środowisko wspólne	- 25%
środowisko specyficzne	- 25%
błąd pomiaru	- 10%

WIEK DOJRZAŁY

czynnik genetyczny	- 60%
środowisko wspólne	- 0%
środowisko specyficzne	- 35%
błąd pomiaru	- 5%

Potencjał intelektualny człowieka – na każdym etapie rozwoju – jest już od lat mierzony w wystandaryzowanymi narzędziami – testami psychologicznymi. Wyniki podawane są według wielkości nazywanej ilorazem inteligencji (II z ang. IQ)¹, który informuje o potencjale człowieka w obszarze jego zdolności do wnioskowania, tworzenia nowych idei czy do myślenia.

Badania wykazały, że :

1. 95% populacji ma „normalną” inteligencję, II pomiędzy 70 do 130 punktów.
2. 2,5% ludzi ma nadzwyczajną inteligencję, II powyżej 130 punktów.
3. 2,5% ludzi ma inteligencję poniżej normalnej, z II mniejszym niż 70 punktów.

Klasyfikacja prawidłowego rozwoju umysłowego i pogranicze normy (za Bogdanowicz)

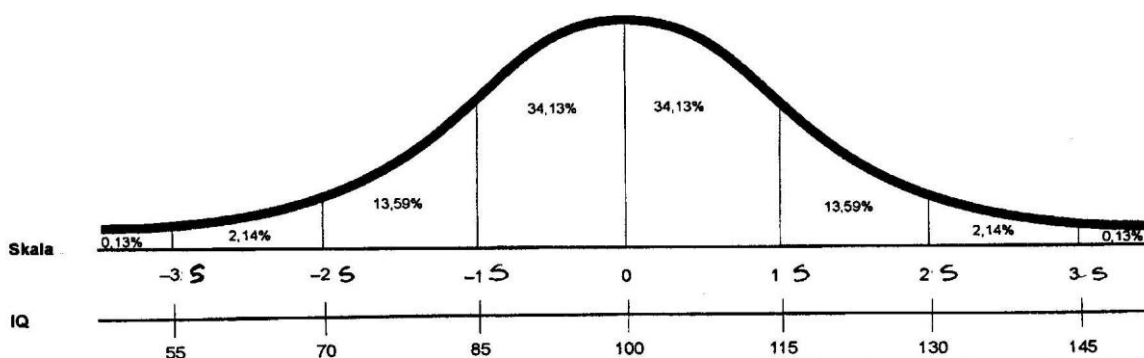
Oznaczenie inteligencji	I.I.	Odchylenie standardowe
bardzo utalentowany	powyżej 145	powyżej 3S ²
wysoka inteligencja	131 – 145	od +2S do +3S
powyżej przeciętnej	116 – 130	od +1S do +2S
przeciętna	85 – 115	od –1S do +1S
niższa niż przeciętna (pogranicze normy)	70 - 84	od –2S do –1S

Źródło: A.C.E. Official Intelligence Website

Oznaczenie inteligencji	I.I.
nie mierzalny geniusz	ponad 200
bardzo wielki geniusz	181 – 200
wielki geniusz	166 - 180
geniusz	145 - 165
bardzo utalentowany (wyglądający na geniusza)	135 – 145
utalentowany (na granicy geniuszu)	125 – 135
powyżej przeciętnej	115 – 125
przeciętna	85 – 115
niższa niż przeciętna	70 - 85

¹ II= Iloraz Inteligencji (ang.IQ)

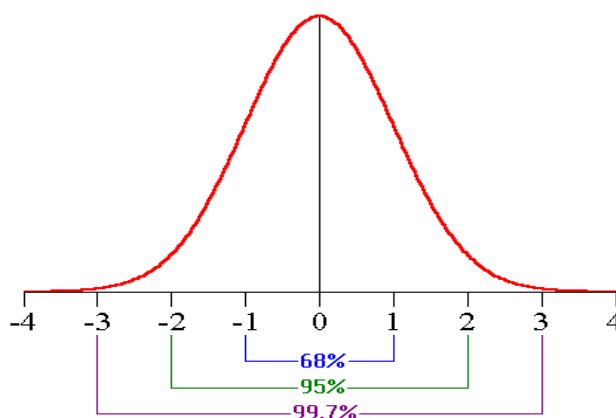
² S - odchylenie standardowe, wynosi 15 punktów, czyli gdy wartość przeciętna wynosi 100 punktów, licząc granice dodajemy lub odejmujemy od 100 po 15 punktów za każde odchylenie standardowe

Rysunek prezentuje rozkład normalny ludności wg kryterium inteligencji mierzonej testem Wechslera, na krzywej dzwonowej – Krzywej Gaussa. W polach znajdujących się pomiędzy odchyleniami standardowymi³ procentowo zapisano wielkość populacji wykazującej się danym potencjałem.

KRYTERIUM STATYSTYCZNE

1. Poziom przeciętny potencjału intelektualnego (tzw. „norma”) mieści się w granicach jednego odchylenia standardowego (od +1S do -1S)⁴ od wartości przeciętnej (wartość przeciętna II=100)⁵. Ten poziom uzyskuje około 68% populacji ludzi, w tym także dzieci (II od 115-85).
2. Od jednego do dwóch odchyłeń standardowych od średniej: w przypadku II – poniżej wartości przeciętnej (od -1S do -2S) to „poziom niższy niż przeciętny” lub „pogranicze normy” (II od 85 do 70).
3. Upośledzenia umysłowe stwierdza się przy istotnym odchyleniu od przeciętnej tj. odchyleniu większym od dwóch odchyłeń standardowych poniżej wartości przeciętnej (-2S, II poniżej 70).

³ odchylenie standardowe jest oznaczane literą S

⁴ S - odchylenie standardowe, wynosi 15 punktów, czyli gdy wartość przeciętna wynosi 100 punktów, licząc granice dodajemy lub odejmujemy od 100 po 15 punktów za każde odchylenie standardowe

⁵ II= Iloraz Inteligencji (ang.IQ)

Dużym wyzwaniem dla nauczycieli jest praca z dziećmi, które w znaczący (widoczny sposób) odbiegają od poziomu przeciętnego, czyli powszechnie rozumianej normy. W tej grupie znajdują się dzieci o potencjale intelektualnym powyżej i poniżej przeciętnej. W pierwszej grupie mówimy o dzieciach uzdolnionych i geniuszach, natomiast drugą grupę stanowią dzieci o słabych możliwościach intelektualnych oraz dzieci upośledzone umysłowo.

Odnoszenie się jednak tylko do tych dwóch obszarów pracy z małym dzieckiem, znacznie ograniczałoby całe spectrum pracy w okresie przedszkolnym. Oprócz ww. obszarów, dla których kryterium podstawowym jest potencjał intelektualny, w których musi znaleźć się nauczyciel, pojawiają się także dzieci sprawne intelektualnie ale dotknięte chorobami przewlekłymi, niepełnosprawne ruchowo, z wadami wzroku, słuchu z autyzmem.

Zadaniem dorosłych jest umiejętne wykorzystanie każdego poziomu potencjału tkwiącego w dziecku, jego możliwości psychofizycznych, aby lepiej pomóc dziecku w walce o jego przyszłość, w tym w optymalnym dla niego funkcjonowaniu w społeczeństwie.

DZIECKO ZDOLNE

Dziecku z potencjalną wybitną inteligencją, zadatkami na rozwijanie wielkiej twórczości oraz dużym talentem społecznym należy stworzyć możliwości ich maksymalnego rozwoju. Środowisko wspólne oraz specyficzne, które stanowią rodzice i nauczyciele, powinno odgrywać znaczącą rolę w zapewnieniu im pełnej samorealizacji. Pomagając dziecku w drodze do wspaniałej przyszłości wzbogacamy nie tylko świat dziecka, ale także swój własny. Dziecko zdolne mobilizuje nas do wnikliwszego poznawania świata i otaczających zjawisk, a zatem praca ta może nieść obopulną korzyść.

Specjalne zdolności u dzieci są wynikiem nie tylko rozwijającego się umysłu, lecz również mogą być określane przez sposób, w jaki dziecko jest wychowywane, co oznacza istotny wpływ na funkcjonowanie środowiska wspólnego oraz specyficznego, w którym dzieci wznoszą się. Z wiekiem, wpływy środowiska wspólnego, tracą na znaczeniu na rzecz „dochodzących bardziej do głosu” czynników genetycznych oraz środowiska specyficznego. Przykładem mogą być obserwowane różnice w funkcjonowaniu społecznym i poznawczym dzieci wychowywanych w mieście i na wsi. Dziecko miejskie jest zazwyczaj bardziej wyczulone na ruch uliczny, sprawniej korzysta ze środków transportu miejskiego niż jego rówieśnik ze wsi, który jest bardziej samodzielny w samoobsłudze, lepiej funkcjonuje poznawczo w świecie roślin i zwierząt właściwych regionalnie.

Dziedziczone zdolności mogą być zatem przez środowisko rozwijane lub ograniczane. Dziecko może rosnąć w świadomości że jest „głupio przemądrzałe” lub umacniane w przekonaniu o ich własnych zdolnościach i nieograniczonych możliwościach. Dzieci poniżej 5 roku życia z jednakową łatwością opanowują dobre i złe „lekcje”. Jeżeli dziecko nauczy się tego, że może osiągnąć sukces, to będzie podejmowało próby i działania zmierzające do jego osiągnięcia. Jeżeli natomiast dziecko nauczy bezradności i niemocy to przyjmie taki właśnie sposób funkcjonowania.

Dziecko zdolne to takie, które posiada umiejętność dostrzegania problemów i przystępujące do rozwiązywania ich w sposób najbardziej logiczny i skuteczny. Może zdarzyć się również tak, iż dziecko o przeciętnym potencjale dzięki dobrej stymulacji, wyrasta na uzdolnionego człowieka, albo uczy się metod, których wynikiem są osiągnięcia powyżej własnych możliwości. Zdarza się i tak, że pomimo obiecującego potencjału (np. na poziomie geniusza), z którym dziecko przychodzi na świat, nie jest ono prawidłowo stymulowane, dziecku przeszkadza się w rozwijaniu jego uzdolnień a samo niejednokrotnie jest zbyt słabe – jest tylko dzieckiem – aby przebić się przez otaczające go utrudnienia. Należy pamiętać, że nawet dziecko wychowujące się w domu, który uchodzi za środowisko powodujące zahamowanie rozwoju umysłowego, może wyrosnąć na wspaniałego, mądrego człowieka jeżeli ktoś mu w tym pomoże.

Z uwagi na zasadnicze różnice poglądów między nauczycielami a rodzicami odnośnie tego, co oni uważają za inteligentne zachowanie się, nie dziwi, że wiele matek i wielu ojców odczuwa niepokój zamiast dumy, jeżeli ich dzieci sprawiają wrażenie nieprzeciętnie inteligentnych, lub twórczo uzdolnionych. Niektórzy rodzice nawet wstydzą się tego i ostrzegają swoje dzieci przed „przemądrzałym zachowaniem się”, aby inne nie widziały w nich dziwaków. Zdecydowanie łatwiej jest dziecku, którego rodzice są osobami uzdolnionymi, które same doświadczały dobrych i złych zdarzeń podczas edukacji. Tacy rodzice stanowią lepsze wsparcie dla swojego dziecka, dla jego harmonijnego rozwoju.

Aby rozwijać zdolności intelektualne dziecka, należy zapewnić mu swobodę dorastania. Należy pozwolić dziecku na jak największą swobodę poruszania się, obserwowania, dotykania, itp. Musi ono mieć jak najwięcej możliwości widzenia i odkrywania wszystkiego, co go otacza. Tego rodzaju doświadczenia kształtują rozwój umysłowy dziecka w wieku przedszkolnym. Dzieci, których umysły rozwijają się prawidłowo wykazują dużą ochotę poznania dokładnych metod wykonywania operacji manualnych, w

celu zdobycia podstaw samodzielnej pracy. Jeżeli dziecko ma pojmować świat w sposób rozumny, to świat musi mieć dla niego sens, ład i konsekwencje.

Uczenie dzieci praktycznych sposobów wykonywania czynności nie ograniczy ich wyobraźni, lecz pozwoli im uzyskać środki korzystnego rozwoju. W czasie uczenia dzieci zdolnych należy pamiętać o ważnych zasadach:

1. pozwalamy dziecku brać aktywny udział w zajęciach,
2. pozwalamy dziecku popełniać błędy i uporać się z ich skutkami,
3. nagradzamy inicjatywę, dociekliwość, oraz zadawanie pytań,
4. zachęcamy dziecko do odkrywania i wymyślania,
5. koncentrujemy nauczanie na wrodzonej potrzebie dziecka do dokonywania odkryć dotyczących świata, w którym żyje,
6. nie narzucamy wiedzy dziecku zbyt wcześnie, gdyż straci ono orientację i szybko się znudzi.

Inteligentne, uzdolnione dziecko przedszkolne osiągające sukcesy może doświadczyć widocznego i czasem trwałego zmniejszenia umiejętności w chwili, gdy rozpoczyna naukę w szkole. Często dziecku zdolnemu dorośli zarzucają, że za mało próbuje. Dzieci te często bywają leniwe, gdyż aż nazbyt łatwo przychodzi im dotrzymać standardów ustanowionych przez ich rówieśników. Ponieważ nie osiągają tych sukcesów, dla których są stworzone, zamykają się w sobie, tracą zainteresowanie tym, co się dzieje w otoczeniu i często uciekają się do agresji, chuligaństwa lub przestępczości.

L.S.hollingworth (psycholog) oszacował w latach czterdziestych, że w przeciętnej szkole dzieci z IQ 140 marnowały połowę swojego czasu, a dzieci z IQ 170 marnowały prawie cały swój czas. Po 30 latach sytuacja uległa zmianie na lepsze, ponieważ poziom inteligencji i twórczości okazywany przez dzieci rozpoczynające naukę w szkole był prawdopodobnie wyższy. Taki wzrost uzasadniono zwiększoną stymulacją dzieci podczas pierwszych pięciu lat życia przez rodziców i pedagogów, którzy wykazywali lepsze zrozumienie dla potrzeb najmłodszych.

To, że mamy do czynienia z coraz inteligentniejszymi dziećmi – ludźmi opisał nowozelandziki politolog James Flynn. Zjawisko wzrostu inteligencji ludzi obserwowane było od początku XX wieku, a jednym ze wskaźników była rosnąca aktywność naukowców, coraz większy procent ludzi oddających się grom logicznym co przyspiesza dojrzewanie młodych ludzi, w tym dojrzewanie mózgu oraz przyspiesza tworzenie wynalazków m.in. technicznych itp.

Flynn opisał, że przeciętnie inteligencja populacji rośnie o 3 punkty w każdym dziesięcioleciu w krajach kultury zachodniej. Gdyby mierzyć inteligencję testami sprzed 50 lat, to dzisiaj przeciętna osoba uzyskiwałaby wynik 115 punktów, co plasowałoby ją "powyżej średniej" wg norm statystycznych. Testy inteligencji są co pewien czas modyfikowane, tak aby przeciętna osoba uzyskiwała w nich wynik 100 pkt. W największym stopniu wzrastają wyniki testów niezwiązanych z wpływami kulturowymi i edukacją. Zdolności umysłowe, które opierają się przede wszystkim na pomiarach wiedzy, zasobu słów, umiejętności szkolnych (np. arytmetycznych) wykazują znacznie słabszy trend wznoszący. Generalnie podnoszą się wyniki osób z dolnego przedziału rozkładu, jednocześnie nie rosną w tym samym tempie wyniki osób uzdolnionych. Oznacza to, że nie tylko zwiększa się ogólny poziom inteligencji ludzi, ale także, że pewne zdolności specyficzne rosną szybciej niż inne oraz, że zmiany te są różnie nasilone u różnych ludzi. Wyniki IQ spadają u osób starszych, co jest skutkiem zawyżania norm poprzez młodych ludzi (starsze osoby nie stają się mniej inteligentne, ale są porównywane z coraz to bardziej surowymi normami statystycznymi).

J. Flynn sugerował, że nie tyle rośnie inteligencja, co pewne specyficzne zdolności analityczne, zaangażowane w rozwiązywanie testów inteligencji. Komputery, telewizyjne programy edukacyjne, lepsze programy nauczania w szkołach prowadzą do większego zapoznania się ludzi z typowymi zadaniami, które pojawiają się w testach inteligencji. Ubocznym efektem tego jest wzrost przeciętnych wyników w testach inteligencji. Nie tyle zatem rośnie inteligencja populacji jako taka, ale zwiększają się umiejętności ludzi w rozwiązywaniu typowych testów inteligencji. Zauważono jednak, że Efekt Flynna obecny był także w okresie, gdy nie istniały komputery, a telewizja nie była rozpowszechniona. Należy więc przyjąć, że ludzie jako gatunek są cały czas w procesie ewolucji, co oznacza, że mózg jest coraz bardziej sprawny z pokolenia na pokolenie.

Dodatkowo, lepsze warunki życia, zdrowsze i bardziej urozmaicone odżywianie sprawiają, że ludzie stają się bardziej inteligentni. TV, gry komputerowe itp. wzbogacają znacząco informacje ikoniczne, sprawiając, że obserwowane środowisko jest znacznie bardziej złożone niż kilkadziesiąt lat temu. Testy inteligencji mierzące zdolności intelektualne, niezwiązane z wpływami kulturowymi, są właśnie oparte o analizę materiału wzrokowego. Zwiększony trening wizualny podnosi w związku z tym zdolności rozwiązywania tych testów.

Z uwagi na to, że codzienne życie jest coraz bardziej wymagające, rosną również umiejętności radzenia sobie w różnych sytuacjach. Przeciętny człowiek potrafi rozwiązywać coraz więcej problemów (staje się bardziej inteligentny).

Wydłuża się przeciętny czas edukacji jednostki, szkoły są lepiej dostosowane do uczenia dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, rośnie procent ludzi posiadających wyższe wykształcenie.

Istnieje tendencja do posiadania mniejszej liczby dzieci, co oznacza, że rodzice mogą lepiej zadbać o dzieci. Dane sugerują, że rodzice coraz bardziej dbają o rozwój intelektualny dzieci, sprawiając, aby ich środowisko było bogate i stymulujące. Wiadomo także, że urodzenie młodszego dziecka podnosi inteligencję dziecka starszego (jedynacy są przeciętnie mniej inteligentni niż najstarsze dziecko w rodzinie, pod warunkiem, że rodzeństwa nie ma zbyt wiele).

DZIECKO UPOŚLEDZONE UMYSŁOWO

Klasyfikacja upośledzeń

Statystyczne ujęcie normy wykorzystujemy dla określenia możliwości człowieka, rozmiaru i głębokości stwierdzonych zaburzeń. Podziału upośledzenia umysłowego dokonano na podstawie liczby odchyłeń standardowych od średniej w pomiarze sprawności intelektualnej (w oparciu o skalę Wechslera na podstawie której jest diagnozowany II).

Ponieważ przyczyny upośledzenia umysłowego nie zawsze są znane. Stąd niektórzy specjaliści skłaniają się ku przekonaniu, że przyczyną upośledzenia mogą być czynniki środowiskowe. Czynniki ryzyka i przyczyny upośledzenia umysłowego są ustalane jedynie w 50-70% przypadków. Często nie można jednoznacznie określić, który z czynników jest bezpośrednią przyczyną uszkodzenia ośrodkowego układu nerwowego. Zaburzenia genetyczne i szkodliwe wpływy środowiskowe mogą się wzajemnie na siebie nakładać, prowadząc w ten sposób do szeregu anomalii rozwojowych. Wyjaśnienie i określenie mechanizmów powodujących upośledzenie umysłowe ma wielkie znaczenie nie tylko dla profilaktyki, ale także dla rewalidacji.

Upośledzenie umysłowe występuje częściej u chłopców.

Upośledzenie u dziecka rozpoznajemy w przypadku, gdy :

- poziom funkcjonowania procesów intelektualnych,
- poziom dojrzałości społecznej

jest istotnie niższy od przeciętnego, przy czym należy pamiętać o:

- przemijających skutkach choroby somatycznej lub traumy (okresowe opóźnienie, zahamowanie lub regresja rozwoju intelektualnego),
- zaniedbaniach wychowawczych,
- dysharmoniach rozwojowych.

Diagnoza upośledzenia powinna być formułowana bardzo ostrożnie i wielokrotnie sprawdzana. Szczególnie w przypadku upośledzenia w stopniu lekkim.

Tylko w ekstremalnych sytuacjach izolacji społecznej i deprivacji potrzeb psychicznych może dojść do upośledzenia umysłowego. Zaniedbanie wychowawcze, słaby stopień stymulacji nie powodują zazwyczaj tak drastycznych skutków. Na skutek niekorzystnych warunków środowiskowych powstaje jedynie **zahamowanie** rozwoju. Np. przewlekła choroba somatyczna powoduje ograniczony dopływ bodźców i zahamowanie rozwoju (tzw. pseudoupośledzenie), które można jednak całkowicie skorygować.

Klasyfikacja stopni upośledzenia umysłowego (za Bogdanowicz)

Poziom rozwoju	Iloraz Inteligencji - skala WECHSLERA	Odchylenie standardowe
upośledzenie w stopniu lekkim	od 69 do 55	od -2S do -3S
upośledzenie w stopniu umiarkowanym	od 54 do 40	od -3S do -4S
upośledzenie w stopniu znacznym	< 39	od -4S do -5S
upośledzenie w stopniu głębokim	< 20 (wg ICD-10)	poniżej 5S

Ostatnio pojawia się tendencja do wyróżniania tylko dwóch grup upośledzenia: lżejszego (około 80% przypadków) oraz głębszego, obejmującego upośledzenie umiarkowane, znaczne i głębokie (ok. 20% przypadków).

Procentowy rozkład upośledzeń umysłowych wg głębokości zaburzeń

Przyjmuje się, że wskaźnik rozpowszechnienia upośledzenia umysłowego stanowi około **3%** całej populacji.

Z ogólnej liczby upośledzonych, około **89%** można zaliczyć do upośledzonych w stopniu lekkim, około **6%** to upośledzeni w stopniu umiarkowanym, blisko **3,5%** jest zaliczanych do znacznie upośledzonych i **1,5%** to głęboko upośledzonych umysłowo.

CHARAKTERYSTYKA UPOŚLEDZENIA UMYSŁOWEGO

Upośledzenie umysłowe to istotnie niższy od przeciętnego (co najmniej o dwa odchylenia standardowe) poziom funkcjonowania intelektualnego o **charakterze globalnym** wraz z zaburzeniami w zakresie dojrzewania, uczenia się i przystosowania społecznego.

Upośledzenie umysłowe odnosi się do szeroko pojmowanego zespołu różnorodnych wad w rozwoju, charakteryzujących się różną naturą i etiologią oraz zróżnicowaniem nieprawidłowości i zaburzeń funkcji psychicznych i fizycznych, o różnych wymiarach i nasileniu. Osoby upośledzone umysłowo wykazują istotnie niższy niż przeciętny poziom zdolności umysłowych (intelektualnych). Wraz obniżeniem się ogólnej sprawności myślenia występuje upośledzenie czynności ruchowych (psychomotorycznych, manualnych) oraz niemożność prowadzenia samodzielnego życia (upośledzenie zdolności przystosowawczych). Upośledzeniu umysłowemu mogą towarzyszyć różne zaburzenia fizyczne, a zapadalność na zaburzenia psychiczne jest 3-4 razy większa niż w normalnej populacji.

Upośledzenie umysłowe to **nie choroba**, lecz stan nieodwracalny, który ma charakter kalectwa trwającego całe życie.

Ogólna symptomatologia upośledzenia umysłowego (za Bogdanowicz) :

1. brak wyższych form myślenia pojęciowego i abstrakcyjnego – stadium operacji konkretnych
2. znacznie opóźniona mowa
3. opóźnienie rozwoju innych funkcji poznawczych
4. dojrzałość społeczna zróżnicowana
5. zróżnicowany rozwój sfery emocjonalno-motywacyjnej
6. właściwości neurodynamiczne:
 - (1) intensywność i zmienność reakcji
 - (2) spowalniałość
 - (3) sztywność, stereotypie

Wybór cech wg stopni upośledzenia

upośledzenie ⇒	lekkie	umiarkowane	znaczne	głębokie
motoryka				
siadanie	ok. 1 r.ż.	ok. 2 r.ż.	ok. 3-7 r.ż.	jest możliwe, ale nie u wszystkich
chodzenie	ok. 2 r.ż.	ok. 3 r.ż.	ok. 3-7 r.ż.	
koordynacja, precyzja ruchów	niedostateczna	słaba	poważnie upośledzona	ruchy automatyczne, stereotypowe, które nie służą wykonaniu czynności
samoobsługa	pełna	dość dobra	proste czynności - możliwa po dłuższej terapii	
mowa				
pierwsze pojedyncze wyrazy	ok. 3 r.ż.	ok. 5 r.ż.	w wieku szkolnym,	
pierwsze zdania	w 5-6 r.ż.	w 7 r.ż. proste zdania	nie buduje, monosylaby	
zasób słownictwa	mały	ograniczony,	minimalny	opanowuje 2-3 wyrazy
pojęcia	trudności w wyrażaniu myśli	brak pojęć abstrakcyjnych	brak	mowa niewykształcona, rozumie kilka prostych poleceń
cechy mowy	agramatyzmy	liczne agramatyzmy	nie odmienia przez przypadki	
wymowa	wady wymowy,	niewyraźna	bełkotliwa	
maksymalny poziom rozwoju umysłowego				
	w w.ż. 15-21 lat osiąga w.u. 8-12 lat	w w.ż. 15 lat osiąga w.u. 7-8 lat	w w.ż. 8-10 lat osiąga w.u. 3 lat (dorosłe – do 5-6 lat)	dorośli poniżej 2 r.ż.
maksymalny poziom dojrzałości społecznej				
	17 lat	10 lat	7 – 8 lat	4 lata
nauka				
	szkoła zawodowa specjalna (minimum)	szkoła życia – elementy nauki czytania, pisania, liczenia	szkoła życia – nauka samoobsługi	

Dzieci upośledzone umysłowo w stopniu lekkim

Lekkie upośledzenie umysłowe charakteryzuje się przede wszystkim **brakiem zdolności abstrakcyjnego myślenia** (funkcja syntezy, analizy, uogólniania itd.). Myślenie ma charakter **konkretno-obrazowy i sytuacyjny**. Część osób z lekkim upośledzeniem umysłowym ma bardzo dobrą pamięć, która pozwala im zdobywać wiedzę w sposób **mechaniczny**, dzięki czemu niektórzy kończą szkołę podstawową, a niekiedy nawet średnią.

Najważniejsze cechy:

1. niezdolność do myślenia abstrakcyjnego
2. niezdolność do odróżniania rzeczy istotnych od mało ważnych, stereotypowość, schematyzm
3. niezdolność do planowania, przewidywania
4. sugestywność i łatwowierność, naśladownictwo, niesamodzielność
5. obniżony rozwój **motoryczny**, brak precyzyjności, niezborność ruchów.
6. w stosunku do siebie są **mało krytyczne**, oceniają siebie nierzadko jako zdolne, popularne, niektóre jednak cierpią z powodu swojego ograniczenia, popadają w poczucie małowartościowości i zniechęcenia albo buntują się i stają się agresywne wobec otoczenia.

Poziom samodzielności:

mogą ukończyć szkołę podstawową, zdolne są do samoobsługi i czynności domowych.

Dzieci upośledzone w stopniu umiarkowanym i znacznym

Osoby z umiarkowanym i znacznym upośledzeniem umysłowym rozumieją większość poleceń słownych, w związku z czym mogą uczyć się wykonywania prostych czynności. Niektórzy, po długim i systematycznym szkoleniu, potrafią liczyć do 10, a nawet poznają litery. Niekiedy przyswajają sobie wiadomości mechanicznie, bez zrozumienia i dzięki temu mogą deklamować wiersze, śpiewać piosenki. Czasem mają wyjątkowo dobrą pamięć lub są wybitnie uzdolnione w jednym kierunku, np. mają bardzo dobry słuch muzyczny albo zdolności rysunkowe. Ze względu na niemożność przewidywania następstw swego działania i całkowity bezkrytycyzm nierzadko popadają w konflikt z prawem, zwłaszcza wtedy, gdy staną się narzędziem w czyichś rękach.

Najważniejsze cechy:

1. **Myślenie ich** ma charakter konkretny, oparty na spostrzeżeniach, które są bardzo ubogie i niepełne.
2. Przyzwyczajają się one do pewnych **schematów myślowych** i trudno jest im zmienić tok myślenia.
3. Mają duże trudności w koncentrowaniu **uwagi**, są rozproszone. Cechuje je przede wszystkim uwaga mimowolna, nietrwała, często jej brak lub nadmierna zmienność.

4. **Pamięć** ich jest zwykle krótkotrwała, słaba. Brak gotowości pamięci. Występuje powolne przyswajanie wiadomości.
5. Cechuje je zaburzona **koordynacja wzrokowo - ruchowa**, zachwiana równowaga, niezręczność ruchów, a często niedowłady i przykurcze.
6. **Wolno reagują** na polecenia. Mają też trudności w szybkiej zmianie ruchów i podporządkowaniu ruchów poleceniom słownym.
7. Stwierdza się u nich również **zaburzenia mowy**:
 - zaburzenia artykulacyjne,
 - opóźnienia w rozwoju mowy.Mowa ich jest agramatyczna, często bełkotliwa i niewyraźna. Potrafią jednak porozumiewać się z otoczeniem.
8. **Proces uczenia się** u nich jest bardzo powolny, mogą jednak opanować umiejętność czytania i pisanie w zakresie dwóch klas szkoły specjalnej.
9. Charakterystyczna dla nich jest **sugestywność i bezkrytyczność**. Orientacja w przestrzeni oraz w czasie występuje tylko w prostych, stale powtarzających się sytuacjach życiowych.
10. Potrafią darzyć **miłością** lub sympatią rodziców czy osoby bliskie. Zdolne są też do wyrażania współczucia.

Pułap możliwości rozwojowych, wyrażony za pomocą wieku rozwojowego, waha się w granicach od 2 do 7 lat. Zdolność samoobsługi jest ograniczona, część z nich wymaga opieki przez całe życie.

Dzieci upośledzone w stopniu głębokim

Dzieci głęboko upośledzone często nie chodzą i nie panują nad funkcjami fizjologicznymi. Upośledzeniu towarzyszą znaczne i ciężkie wady neurologiczne i fizyczne. Dzieci upośledzone w stopniu głębokim charakteryzuje brak wyuczalności nawet w zakresie prostych reakcji, których opanowanie jest niezbędne w życiu codziennym. Rzadko kiedy opanowują sprawności praktyczne (np. umiejętność posługiwania się łyżką, kubkiem czy innymi prostymi przedmiotami), słabo opanowują nawyki samodzielnego mycia się, ubierania, ścielenia łóżka czy załatwiania potrzeb fizjologicznych. Ich język ogranicza się do niewielu wyrazów, nie powiązanych w zdania lub w ogóle nie posługują się mową.

Ograniczona lub niemożliwa jest zdolność wykonywania poleceń słownych i niewerbalnych. W zasadzie nie rozróżniają swego otoczenia (dotyczy to również osób bliskich).

Poziom rozwoju u dorosłych kształtuje się poniżej poziomu rozwoju dwuletniego dziecka.

Czynniki ryzyka wystąpienia upośledzenia umysłowego

Czynniki konstytucyjne

1. dziedziczne wpływy i anomalie genowe :
 - a. *zaburzenia metaboliczne, jak np. fenylketonuria, mukopolisacharydoza, autyzm (całościowe zaburzenia rozwoju)*
 - b. *zaburzenia chromosomowe, np. Zespół Downa*
2. czynniki prenatalne i komplikacje porodowe :
 - a. *choroby zakaźne matki, wirusowe i bakteryjne (np. różyczka, toksoplazmoza, kiła, cytomegalia)*
 - b. *czynniki immunologiczne, np. niezgodność antygenowa między krwią matki a płodu;*
 - c. *wpływ toksyczny leków i innych substancji, alkoholizm (Fetal Alcohol Syndrome - alkoholowy zespół płodowy)*
 - d. *uszkodzenia okołoporodowe*
3. poporodowe choroby i uszkodzenia :
 - a. *urazy głowy*
 - b. *infekcje mózgowe*
 - c. *zakażenia OUN*
 - d. *zatrucia OUN*
4. niewłaściwa opieka zdrowotna i odżywianie :
 - a. *niedożywienie.*

Czynniki rodzinne

1. *zaniedbywanie : pośrednią przyczyną upośledzenia może być także nieprawidłowa opieka nad dzieckiem we wczesnym okresie życia (niedożywienie i choroby zakaźne). Natomiast zaniedbania wychowawcze (np. stały brak stymulacji aktywności umysłowej dziecka) może jedynie prowadzić do tzw. pseudoupośledzenia.*
2. *środowisko patologiczne, przemoc, znęcanie się: jako pośrednia przyczyna upośledzenia. Zespół dziecka maltretowanego i potrząsanego: urazy mózgu, zatrucia, alkoholizm (Fetal Alcohol Syndrome - alkoholowy zespół płodowy)*

Terapia i profilaktyka

Bardzo ważna w przypadku prawdopodobieństwa wystąpienia upośledzenia umysłowego jest profilaktyka realizowana poprzez: poradnictwo genetyczne, diagnostykę prenatalną, właściwą opiekę położniczą i pediatryczną, oddziaływanie środowiskowe oraz właściwą stymulację.

Profilaktyka zaburzeń:

1. chronienie przed czynnikami zagrażającymi - zapobieganie powstawaniu zaburzeń: pierwotnych, pogłębieniu procesu patologizacji oraz zaburzeń wtórnych,
2. tworzenie optymalnych warunków umożliwiających realizację potencjalnych możliwości.

Wczesna interwencja:

1. możliwe jak najwcześniejsze stwierdzenia zagrożenia procesu rozwoju dziecka lub wczesnych objawów zaburzenia,
2. oddziaływanie terapeutyczne może być bardzo efektywne – nie zakończył się proces rozwoju, duża plastyczność.

Leczenie w przypadku upośledzenia umysłowego jako takie nie odgrywa zasadniczej roli poza niektórymi postaciami upośledzenia związanego z czynnikami metabolicznymi (np. fenyloketonuria).

Podstawową rolę w metodach terapii odgrywa rehabilitacja, w postaci wielostronnych oddziaływań na wszelkie sfery funkcjonowania dziecka oraz modyfikacja zachowania (wg modelu behawioralnego):

1. **rehabilitacja** – usprawnienie zaburzonych funkcji w takim stopniu w jakim jest to możliwe – usprawnieniu poddaje się dzieci upośledzone umysłowo, kalekie pod względem fizycznym, psychicznym lub społecznym,
2. **rewalidacja** – przywracanie pacjentowi pełnej sprawności – przywrócenie utraconych umiejętności – reedukacja (powtórna edukacja), resocjalizacja (wtórne uspołecznienie dziecka) – w przypadku pseudoupośledzenia.

OSOBY DOROSŁE UPOŚLEDZONE UMYSŁOWO i ich szanse na przyszłość.

Osoby, które mają wynik poniżej normalnego zakresu (poniżej 70 punktów IQ wg skali Wechslera):

- **69 – 50 IQ Wechslera – upośledzenie umysłowe w stopniu lekkim:** poziom intelektualny charakterystyczny dla 12 roku życia. Ta forma deficytu intelektualnego stanowi najczęściej **rozpoznań**. Osoby takie są samodzielne i zaradne społecznie, nie powinny jednak wykonywać zawodów wymagających podejmowania decyzji, ponieważ nie osiągnęły etapu myślenia abstrakcyjnego w rozwoju poznawczym. **Życie rodzinne** przebiega bez trudności. W **socjalizacji** mogą nabywać **zaburzeń osobowościowych**, ze względu na atmosferę otoczenia i stosunek innych. Obecnie istnieje tendencja do wprowadzania zajęć korekcyjnych, przy intensywniejszym treningu poznawczym w dłuższym czasie osoby z upośledzeniem w stopniu lekkim osiągają podobne wyniki co osoby z przeciętnym IQ. *Do 12 roku życia brak różnic rozwojowych.*
- **49 – 35 IQ Wechslera – upośledzenie umysłowe w stopniu umiarkowanym:** funkcjonowanie intelektualne na poziomie od 6 do mniej niż 9 roku życia. W okresie przedszkolnym istnieją trudności z nabywaniem **reguł społecznych** (lojalność, współdziałanie), a także niezręczność fizyczna, powolny rozwój **motoryczny**. Poza tym, do 9 roku życia rozwój jest prawidłowy. Osoby takie mogą nabywać umiejętności samoobsługowe, nie gubią się w dobrze znanym terenie, mogą pracować w **zakładach pracy chronionej**. Nie powinny zakładać rodzin.
- **34 – 20 IQ Wechslera – upośledzenie umysłowe w stopniu znacznym:** poziom rozwoju 6-latka. Około 4-5 roku życia zauważalne spóźnienie rozwoju psychofizycznego. Osoby te mogą opanować samoobsługę, przy stałej opiece mogą wyuczyć się czynności domowych, ale nie są zdolne do wyuczenia zawodu. Mogą podejmować prace nie wymagające kwalifikacji.
- **poniżej 20 IQ Wechslera – upośledzenie umysłowe w stopniu głębokim:** poziom funkcjonowania odpowiadający 3 roku życia. Możliwe jest opanowanie tylko najprostszej samoobsługi. Osoby te żyją krótko, rodzą się najczęściej zdeformowane fizycznie, przez całe życie wymagają **opieki instytucjonalnej**.